

علا

کوچه شاه قاسم

کمی پایین تر از بلوار شهید صالحی، در محله طرشت جنوبی، چهارراهی وجود دارد که روزگاری میدان شاه قاسم نام داشت و کوچه‌ای نیز به همین نام به آن منتهی می‌شد. قدیمی‌های محل هنوز به همین نام این کوچه را می‌شناسند.

در فاصله چند صد متری این کوچه بقیه شیخ عبدالله طرشتی، عالم و اندیشمند شیعه، قرار دارد. اگرچه بیشتر طرشت را با نام ابن اندیشمند می‌شناسند، ولی با مرور تاریخ این محله به شخصیتی به نام شاه قاسم می‌رسیم که از خاندان نوریخت بودند. مرحوم محمدتقی مصطفوی در کتاب آثار تاریخی تهران، در مقاله‌ای با نام «آثار تاریخی تهران و اطراف» که در سال ۱۳۶۱ منتشر شد، مزاری را با نام شاهزاده قاسم در طرشت معرفی کرد. در گذشته بقیه‌ای کوچک در قبرستان روستا وجود داشت که متأسفانه با آسیب‌های ناشی از یک زلزله و با خیابان‌کشی‌های حدود ۵۰ سال پیش، از بین رفته است. البته در حال حاضر هیچ نشانی از این مزار نیست، ولی نامی که اهالی قدیم طرشت برای کوچه و میدان خود به عنوان شاه قاسم انتخاب کرده‌اند نشان از وجود این شخص و مزارش در طرشت دارد. در اکثر نقشه‌هایی که از طرشت در دسترس است نام شاه قاسم به اشتباه شاه قائم نوشته شده است.

نام فعلی: شاه قاسم
منطقه: ۲
نشانی: طرشت جنوبی، بلوار شهید صالحی، جنب مسجد امام حسن عسکری (ع)

پایتخت را محله به محله گشتیم تا حکایت

نام‌های خاطره‌انگیز و عجیب و غریب کوچه‌های شهرمان را مرور کنیم

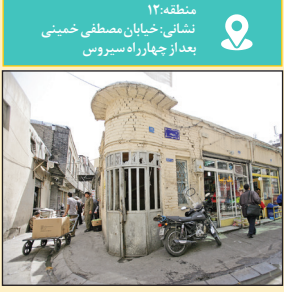
رمزگشایی از عجیب‌ترین کوچه‌ها

این هفته، کوچه گردی‌های بچه‌های «همشهری محله» حکایتی داشت. بازمزه تغزلی شعر معروف «فریدون مشیری» شروع شد و به جست‌وجوی نام‌های متفاوت و غریب و پامزه کوچه‌های شهر بره‌ایوبیمان رسید و از دل کنکاش‌هایمان قصه‌هایی متنوع و شنیدنی سر بلند کرد. این «نام‌ها» بودند که سرنخ را به دست می‌دادند تا به روزهایی دور دست برویم و از گذشته‌ها سراغ بگیریم؛ از چندوچون آداب زیستن در جوار هم در یک معبر کوچک تا زنده کردن یاد و خاطره آدم‌های دیروز یک کوچه؛ داستان آدم‌ها و گذرگاه‌ها در ادامه موضوع افزایش کوچه‌ها که بیشتر به نام دیگری مشهور بودند و با گذشت زمان نام برخی از آنها تغییر کرده است را مرور کرده‌ایم.

کوچه آشتی‌کنان

مردم کوچه و بازار به کوچه‌های تنگ و ترش کوچه آشتی‌کنان می‌گفتند. آنها بر این باور بودند که این کوچه‌ها کدورت‌ها را از بین می‌برند. می‌گفتند دو نفر که با هم قهر هستند هنگام عبور از این کوچه‌های باریک به یکدیگر برخورد می‌کنند و آن وقت کار به خنده و سپس آشتی می‌کشد. بافت بسنتی تهران قدیم هم بر بود از همین کوچه‌های آشتی‌کنان؛ از کوچه‌های حوالی بازار تهران تا آبادی‌های گن و شمیران. شهرداری منطقه یک در سال ۱۳۹۷ با بازسازی یکی از کوچه‌های محله قدیمی حصاربوعلی (فضایی رها شده)، کوچه‌ای با معماری متفاوت و با الهام از کوچه‌های آشتی‌کنان بزد ساخت که اکنون به باتوق گردشگران تبدیل شده است. در کنار این کوچه مسقف، بوستان محلی کوچکی با گذر آب هم احداث شده است.

نام فعلی: علیرضاغفاری
منطقه: ۱۲
نشانی: خیابان مصطفی خمینی بعد از چهارراه سیروس

کوچه سرپولک

از کنار محله «سرپلک» جوی بزرگی می‌گذشت. اهالی برای گذر از جوی، پلی چوبی بر آن بسته بودند و چون این گذر نخستین محله کنار پل محسوب می‌شد و پل هم نسبت به پل‌های بزرگ که معمولاً روی رودخانه می‌بستند، کوچک‌تر بود، به «سرپلک» یعنی سر پل کوچک معروف شد. با گذشت زمان، این نام در زبان محاوره به پولک تغییر پیدا کرد و به «سرپولک» تبدیل شد. محله سرپولک را تا اواخر قاجار به ۲۰ طاق گنبدی می‌پوشاند که در تابستان از تابش آفتاب و در زمستان از ریزش آب باران و برف جلوگیری می‌کرد.

نام فعلی: سهرادانگی
منطقه: ۱۲
نشانی: پامنار، سهرادانگی

کوچه سهرادانگی، کج و معوج است؛ از روبروی مسجد پامنار شروع می‌شود. جعفر شهری، در کتاب «طهران قدیم» نوشته: «در انتهای پامنار، ۴۰۰ قدم مانده به شرق سهرای دانگی، کاروانسرای بود که اهالی یکی از شهرها (تقرشی‌ها) وقت مهاجرت از شهرستان به تهران، در آنجا سکونت می‌کردند. تقرشی‌ها که اغلب باسواد بودند، بیشتر از قبل دنبال کسب دانش رفتند تا شغلی دست و پا کنند، منتها چون اغلب پول کافی نداشتند هر ۱۰ نفر باهم، هم‌خرج می‌شدند از لباس گرفته تا هزینه‌هایی مثل اجاره حجره و تهیه غذا و... میان‌شان دانگی بود. برای همین آن کاروانسرا و سهراه هم به دانگی معروف شد»

نام فعلی: شهید سیدبهرام موسوی
منطقه: ۱۲
نشانی: خیابان ۱۷ شهید شمالی

کوچه در دار همانطور که از نامش پیداست یکی از معدود کوچه‌های تهران در دوره قاجار بوده که در ورودی و خروجی داشته و به همین دلیل به کوچه در دار معروف شده بود. کوچه در دار مسقف بود و از غرب خیابان ری تا گذر حمام توپ امتداد پیدا می‌کرد و برای مراقبت از یخچال‌هایی که برای رفاه ساکنان ایجاد شده بود در شرق و غرب کوچه دو در تعبیه کرده بودند تا جلسوی ورود غریبه‌ها گرفته نشود. در دهه‌های ۳۰ و ۴۰ شمسی که تهران یکباره دگرگون شد، یخچال‌های معروف این کوچه کاربری خودشان را از دست داد و در راهم برداشته شدند.

نام فعلی: آشتی‌کنان
منطقه: یک
نشانی: محله حصاربوعلی، خیابان عسکریان

نام فعلی: شهید علی‌اکبر جنبانی
منطقه: ۱۱
نشانی: خیابان ولیعصر (عج)، استیفا

جعفر شهری در یکی از کتاب‌هایش کوچه‌ای را در محدوده پامنار معرفی کرده که تاریخچه جالبی دارد. ظاهراً یکی از نظامیان قاجار که درجه یآوری داشته وسط یکی از کوچه‌ها خانه ناهمگونی می‌سازد و مردم برای طعنه‌زدن به این ماجرا اسم «یه‌وری» را برای این کوچه انتخاب می‌کنند. کوچه دلخواه هم حکایت مشابهی دارد و از آنجا که مردم برای ساخت خانه در زمین‌های رایگان این محدوده هیچ محدودیتی قائل نبودند و به دلخواه‌شان عمل می‌کردند نام دلخواه برای سال‌های طولانی روی این کوچه ماند. باغ معز السلطان حسایی در انتهای همین کوچه قرار داشت.

نام فعلی: رضاشاهی
منطقه: یک
نشانی: محله درآشید، خیابان لیلی شادالی

نام فعلی: ماست‌بندها
منطقه: ۱۲
نشانی: امامزاده جعی، کوچه ماست‌بندها

نام فعلی: رضاشاهی
منطقه: یک
نشانی: محله درآشید، خیابان لیلی شادالی

نام فعلی: ماست‌بندها
منطقه: ۱۲
نشانی: امامزاده جعی، کوچه ماست‌بندها

نام فعلی: کسولگری
منطقه: ۱۲
نشانی: پامنار، ترسیده به خیابان امیر کبیر

کوچه قاطرچی‌باشی

گذرباشی یا کوچه قاطرچی‌ها در امتداد گذر لوطی صالح و در نزدیکی بازار دروازه نو قرار دارد. نصرالله حدادی، تهران‌شناس، درباره این نام متفاوت، می‌گوید: «در گذشته‌های نه‌چندان دور، به بست و شغلی که افراد داشتند پسوند «باشی» را اضافه می‌کردند، مثل «عکاس‌باشی»، «نقاش‌باشی» و... سابقاً محدوده مورد بحث ما راسته بازار نعلبندان، بازار علاف‌ها و محلی برای خرید و فروش چارپا بود و فردی هم که اینجا کار می‌کرد قاطرچی بود. به همین دلیل این محدوده به قاطرچی‌باشی شهرت پیدا کرده، اما چون گفتن این کلمه سخت و سنگین بود، به مرور قاطرچی را حذف کردند و گفتند گذرباشی.

نام فعلی: شهیدعلی توجیدی
منطقه: ۱۱
نشانی: خیابان شهید مهدی‌خانی

«لب‌تشنه» شهرت یکی از کوچه‌های محله قدیمی فروش است. به گفته نصرالله حدادی، تهران‌پژوه، در دهه ۲۰م آسم اهالی کوچه این بود که هنگام عزاداری در روز عاشورا تا ظهر هیچ کس آب نمی‌خورد. آیت‌الله تنکابنی، از روحانیون این منطقه، همراه با دسته‌های عزاداری به این کوچه می‌آمد، نماز جماعت ظهر اقامه می‌کرد و «یا حسین» گویان همراه با اهالی به سمت مظهر قناتی می‌رفتند که در این کوچه بود ابتدا پیاله‌ای آب بر می‌کرد و به بچه‌های داد و بعد از آن بزرگ‌ترها به یاد لبان تشنه امام حسین (ع) آب می‌نوشیدند. این رسم دیرینه موجب شد تا کوچه به نام لب‌تشنه شهرت یابد.

نام فعلی: کسولگری
منطقه: ۱۲
نشانی: پامنار، ترسیده به خیابان امیر کبیر

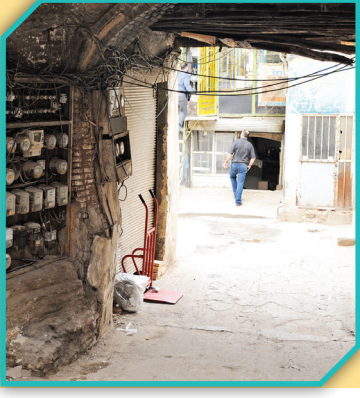
در تهران قدیم، چندین کوچه با عنوان «بشت‌بند» وجود داشت که نشان از میان‌رفته است. نام بشت‌بند در میان تهرانیان عصر قاجاری از شهر فراوانی برخوردار بوده است. حصار و باروی شهر برای مقابله با مهاجم خارجی ساخته می‌شد از این روی جبهه خارجی آن روی حصار و جبهه داخلی، بشت آن قلمداد می‌شد. تهرانیان باذوق، به‌سادگی و بی‌تکلف با کلمات ساده و آشنا نام «کوچه بشت‌بند حصار» را برای کوچه‌هایی که در مجاور حصار صفوی، کشیده شده بود، برگزیده بودند.

کوچه وزیردفتر

نام فعلی: وزیردفتر
منطقه: ۱۲
نشانی: سنگلج، خیابان وحدت اسلامی، مقصد خیابانی

کوچه یا گذر وزیردفتر به نام میرزا هدایت‌الله وزیردفتر، یکی از کارگزاران دوره ناصری، در جنوب محله سنگلج، یعنی درخونگاه، نامگذاری شد. هدایت‌الله خان، پسر محمد مصدق است. ناصر تکمیل‌همایون روایت کرده است: «میرزا هدایت وزیردفتر افزون بر مشاغل مالیه و مستوفی‌گری دیوان، اهل شعر و ادب و عرفان هم بود و با مرحوم حاج شیخ‌هادی نجم‌آبادی، روحانی منزله و پاکدامن و شجاع عصر ناصری، حشر و نشر داشت و در همکاری با امیرکبیر از وفاداران سنت «میرزا تقی‌خانی» بود و در حیات خود سعی داشت فرزندش با فرهنگ ایرانی و ادب فارسی و ارزش‌های دینی و چگونگی امور دیوانی آشنایی یابد.»

کوچه اطلاعات

نام فعلی: شهید احمدی یادآور
منطقه: ۱۲
نشانی: محله آشتیانی، خیابان مهریار

ماجرای شهرت کوچه اطلاعات به دهه ۴۰ برمی‌گردد. زمین‌های محله آشتیانی در دهه ۳۰ متعلق به وثوق‌الدوله، یکی از رجال سیاسی دوران قاجار و پهلوی اول بود. او شش‌کتی به نام وثوق تانسینس و املاک خود را برای فروش به مردم قطعه‌بندی کرد. همان‌سال‌ها جمعی از کارمندان روزنامه اطلاعات از صاحب امتیاز روزنامه خواستند از موجودی صندوق پس‌انداز روزنامه بسرای آنها زمین بخرد. قرعه به نام زمین‌های وثوق افتاد و ۱۵ کارمند روزنامه اطلاعات در این محله تازه‌تأسیس با اقساط ۱۰ ساله صاحب قطعه زمین‌های ۲۰۰ متری شدند. با ورود آنها به این محله بود که نام اطلاعات روی میدان و کوچه‌ای که کارمندان این روزنامه در آن ساکن شدند، قرار گرفت.

کوچه تپه‌شنی

نام فعلی: خیابان شهید عبدالصالح شیرازی
منطقه: ۱۵
نشانی: خیابان خاوران

دولاب در سال‌های دور به سه قسمت گذر بالا، گذر پایین و گذر میان تقسیم می‌شد و کوچه تپه‌شنی در گذر پایین واقع شده بود. در آن سال‌ها مردم که مشغول خاکبرداری و ساخت‌وساز بودند خاک و شن‌هایشان را در این کوچه خالی می‌کردند. این محدوده با گذشت زمان مملو از تپه‌های شنی شد و مردم گذر پایین دولاب هم نام تپه‌شنی را روی آن گذاشتند. نکته جالب اینکه مردم دولاب در میان تپه‌های شنی گود کشتی راه انداخته بودند و در آن مسابقه کشتی برگزار می‌کردند. تپه‌های شنی در سال ۱۳۵۳ پاره‌جا بودند تا اینکه ساخت و سازها در این محدوده شروع شد و بافت فعلی شکل گرفت.

کوچه تریز

نام فعلی: تریز
منطقه: ۵
نشانی: محله کن، به‌بست باغ‌چالک

صدای شرشر آب از ترناهی معروف محله کن در اغلب خاطرات پیرمردها و پیرزن‌های محله کن وجود دارد. آب ففات‌های پرآب برای آبیاری باغ‌ها از معابر و کوچه‌ها می‌گذشت. بخشی از کوچه در بچه‌هایی وجود داشت که آب از آن خارج می‌شد. این در بچه‌ها به ترنا معروف بود. در اصطلاح اهالی کن، آبی که از بلندی به پایین بریزد، ترناست. در حقیقت ترنا محلی است که آب از قسمت بلند به پایین می‌ریزد و در جوی، مسیرش را ادامه می‌دهد. سابقاً در کوچه‌های کن این ترناها به دلیل تقسیم مسیر آب به‌وفور دیده می‌شد و اکنون کوچه ترنا در حوالی باغ چالک یادآور آنهاست.

